

16. Yurkevich M. (1992). Ukrainian Nationalists and DP Politics, 1945-50. *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War II*, ed. by W. Isajiw, Yu. Boshyk, R. Senkus. Edmonton: Canadian

Institute of Ukrainian Studies press, Univ. of Alberta. 125-143.

УДК (477.54) „1917/1921”

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.24.16>

Ярослав Мотенко

кандидат історичних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-5983-2432
Email: motenkoyaroslav@gmail.com

Євгенія Шишкіна

кандидат історичних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-8599-5518
Email: zhshk@ukr.net

ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ ЯК КОНФЛІКТОГЕННИЙ ЧИННИК У РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЯХ 1917-1921 РОКІВ У ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ

Анотація. У пропонованій статті на прикладі революційних подій 1917-1921 років у Харківській губернії розглянуто взаємозв'язок збереження внутрішньополітичної стабільності з розв'язанням земельного питання. Предметом дослідження є аграрні відносини як конфліктогенний чинник, що ускладнював стосунки влади і населення краю. Здобуваючи контроль над регіоном, протидіючи державні утворення були змушені вирішувати окрім військових і економічні питання. Найскладнішою проблемою виявилось врегулювання земельних відносин і визначення державної частки у загальному обсязі продукції вирощеної селянством. Вирішуючи це завдання політичні режими поєднували репресивно-каральні акції, заохочення місцевого населення до співпраці і методи інформаційної війни. Аграрне населення Харківської губернії, незважаючи на відсутність підтримки українських національних політичних режимів, чинило спротив «білому» і «червоному» терору та політиці воєнного комунізму. Найбільш еживаними формами опору селянства Харківщини були нелегальні активні (збройні повстання, створення повстанських загонів, терористичні акти), нелегальні пасивні (дезертирство, приховування продовольства, саботаж повинностей), легальні активні (сільські сходи, селянські конференції) та легальні пасивні (відмова від участі в роботі місцевих органів влади, небажання вступати до лав певної партії). Підбиваючи підсумки автори вказують, що конфліктогенними чинниками в регіоні слід визнати мінливість військово-політичної ситуації, брак достовірної інформації на місцях, популярність соціально-утопічних ідей серед широких народних мас, надзвичайні продовольчі заходи владних структур, терор репресивно-каральних органів і стихійність селянського руху опору.

Ключові слова: Українська революція 1917-1921 років, Харківська губернія, аграрне питання, конфлікт, селянський рух, повстанство.

Yaroslav Motenko

Ph.D. in History, Associate Professor,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Eugenia Shyshkina

Ph.D. in History, Associate Professor,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

LAND QUESTION AS A CONFLICTOGENIC FACTOR DURING THE REVOLUTIONARY EVENTS OF 1917-1921 IN KHARKIV GUBERNIYA

Abstract. In the proposed article, on the example of the revolutionary events of 1917-1921 in Kharkiv Government, the interconnection between internal political stability and the solution of the land issue is shown. The object of the study is agrarian question as a conflict factor, which made the relations between the authorities and the population of the region more complicated.

Having gained the control over the region the opposing governments had to solve not only military but also economic questions. The most difficult problem was to address the agrarian issue, as well as to determine the governments' share in the total volume of production grown by the peasantry. To solve these problems the political regimes combined repressive actions, methods of encouraging local people's collaboration, and information warfare. Despite the lack of the Ukrainian national political regimes' support the agrarian population of Kharkiv Government resisted the «White» and «Red» terror and policy of War Communism. The most common forms of resistance of the peasantry in Kharkiv region were: illegal active struggle (armed uprisings, creation of rebel forces, terrorist acts), illegal passive struggle (desertion, concealment of food, sabotage of duties), legal active struggle (village meetings, peasant conferences) and legal passive struggle (refusal to work in local authorities, unwillingness to join the political party). In summing up authors pointed out that the conflict factors in the region included: the frequent change of the military-political situation, lack of reliable information in the countryside, popularity of Utopian ideas among the masses, food confiscations, terror of the repressive bodies, and spontaneity of the peasant rebellion movement.

Keywords: *Ukrainian Revolution of 1917-1921, Kharkiv guberniya, agrarian question, conflict, peasant movement, insurgency.*

Постановка проблеми. На початку XXI ст. перед українською нацією постала низка геополітичних викликів. Серед них важливе місце посідає проблема збереження урядового контролю над прикордонними територіями. В умовах «гібридної війни» 2014 – 2019 рр. особливого значення для захисту національної безпеки набуває дослідження регіональної специфіки східного українського прикордоння, зокрема Харківщини, як його системоутворюючої ланки.

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. за №554 «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016 – 2020 роки» пріоритетним завданням для Харківщини було визначено облаштування державного кордону. Проте, на нашу думку, зміцнення обороноздатності регіону має враховувати й інші чинники, у тому числі і безпеку агропромислового сектору. Це завдання є особливо актуальним, зважаючи на обговорення у Верховній Раді України законопроекту № 2178 від 25 вересня 2019 року, що має запустити в дію правовий механізм продажу і купівлі земель сільськогосподарського призначення. Вивчення вітчизняного історичного досвіду свідчить, що прискорення реформування земельних відносин в умовах революції і збройного протистояння несе в собі чимало прихованих ризиків, які можуть негативно вплинути на здатність державних органів влади підтримувати внутрішньополітичну стабільність прикордонних регіонів.

Аналіз досліджень і публікацій. Роль аграрних відносин у суспільному конфлікті на загальнонаціональному рівні висвітлено у роботах О.П. Реєнта, Ю.І. Терещенка, Р.Я. Пирога, Г.Г. Єфіменко, С.В. Кульчицького [12]. Ґрунтовне історико-правове дослідження земельних відносин в Україні на початку XX ст. було здійснено М.Ю. Бурдіним [1]. Особливості земельних перетворень в умовах революційних змін у загальноукраїнському масштабі відображено у роботі П.С. Корнієнка [13]. Однак, регіональні аспекти аграрних відносин на українському порубіжжі як конфліктогенний чинник потребують додаткового вивчення.

Мета дослідження. Метою пропонованої статті є аналіз конфліктогенних чинників в аграрному секторі Харківської губернії в умовах революції 1917 – 1921 рр.

Виклад основного матеріалу.

Конфліктогенна ситуація, яка склалась в аграрних відносинах Харківської губернії на початку XX ст., була зумовлена наслідками земельної реформи 1861 р., аграрної реформи П.А. Столипіна, Першої світової війни та Української революції 1917 – 1921 рр.

Події Першої світової війни не дозволили довести до завершення аграрну реформу, ініційовану П.А. Столипіним. Зокрема, в межах Харківської губернії на початку 1917 р. актуальними проблемами сільськогосподарського виробництва залишалися аграрне перенаселення, черезсмузжя і домінування селянських господарств общинного типу. Поява відрубних і хутірських господарств зустріла неоднозначну реакцію з боку селянських громад. Істотним чинником, що поглибив соціальний і економічний розкол селянства Харківщини, стала передача державою частини найродючіших общинних земель у власність хазяїнів індивідуальних господарств – «століпінців». Протиріччя між селянами-общинниками та власниками приватних господарств набули особливої гостроти у 1917 – 1921 рр., коли обидві сторони отримали можливість захищати власні інтереси за допомогою зброї [14, с. 160].

Революція відбулася в найнесприятливіший для країни момент. У силу об'єктивних причин хліборобське населення переважно було позбавлено можливості отримувати вчасну і достовірну інформацію. Замість усвідомлення реальної картини політичного і економічного життя в країні, свідомість хліборобських мас охопила ілюзія можливості влаштування суспільного життя відповідно до власних уподобань. На думку селянського загалу, шляхом утвердження «нового буття» повинен був стати «чорний переділ» приватної земельної власності [15, с. 98]. Слід підкреслити, що прагнення до зрівняльного розподілу земельного фонду губернії завдало шкоди, передусім, самому хліборобському населенню Харківщини. Спроби общинного селянства ліквідувати господарства «століпінців» зумовлювали ситуацію, коли обидві сторони шукали підтримки різних ворогуючих політичних сил. Але наслідки протистояння показали, що перерозподіл засобів виробництва не може збільшити обсяги, створюваного за їх допомогою продукту. Не сприяла єдності селянського руху й пасивна поведінка селян-«промисловців», які поєднували працю у сільському господарстві із

заробітками в кустарному виробництві. Дистанціювавшись від проблем, пов'язаних з вирішенням земельного питання, більшість з них стали активними учасниками руху опору лише у 1920 р., коли радянська влада почала вилучати їхні запаси сировини [9, арк. 203зв.; 5, арк. 229].

Характеризуючи стосунки сільського населення Харківської губернії з державними утвореннями 1917 – 1921 рр., варто звернути увагу на низку спільних проблем, що виникали у кожного чергового режиму при розв'язанні аграрного питання. Найважливішими з них були: збереження великого землеволодіння (приватної або державної форми власності) та індивідуальних селянських господарств фермерського типу, відновлення роботи цукрової промисловості та вилучення у селян продовольства за твердими цінами. Саме у вирішенні цих питань знайшов своє найповніше відображення конфлікт інтересів держави й селянства. За великим рахунком, представники політичних партій як лівої, так і правої орієнтації вбачали у селянстві передусім безлику, малограмотну робочу силу, яку потрібно було змусити постачати у міста максимальну кількість продовольства за мінімальну плату. Всі політичні сили також чудово розуміли важливість для економіки країни цукрової промисловості і господарств високого агротехнічного рівня. Однак, селянство ставило свої вимоги [5, арк. 67 – 67зв, 177, 249]. Потрібно визнати, що найбільше поступилася державними інтересами у стосунках з селянством Українська Центральна Рада. Проте й вона, давши санкцію на ліквідацію великого землеволодіння, не змогла уникнути запровадження надзвичайних продовольчих заходів. Значно менш поступливими були Українська Держава, режим Особливої наради Збройних Сил Півдня Росії і УСРР (присутність Директорії УНР в краї була короткочасною і її адміністративні структури не встигли розгорнути свою аграрну політику). Жоден з цих режимів не відмовився від збереження крупних землегосподарств, відведення солідної частини губерньського земельного фонду цукровим заводам та запровадження продрозкладки. Прогресуючий радикалізм селянського руху був цілком закономірним, адже з кожним роком його учасники все більше усвідомлювали, що будь-яка влада буде розмовляти з хліборобом з позиції сили [4, арк. 5; 7, арк. 1, 44].

Певно, найважчі випробовування того часу випали на долю власників індивідуальних селянських господарств. На відміну від общинного селянства, котре прагнуло зберегти лише право приватної власності на продукт і знаряддя своєї праці, «столипінці» намагалися зберегти власність і на землю [8, арк.47]. Починаючи з 1906 р., боротьба за перетворення відрубів і хуторів у високорентабельні ринкові господарства відбувалась у жорстких умовах. Перерозподіл общинної землі на користь одноосібників провокував погромницькі настрої у середовищі общинного селянства. Крім того, упродовж 1917 – 1921 рр. господарства «столипінців»

перетворилися на першочерговий об'єкт продовольчих ревізій для армій воюючих сторін. Головним джерелом небезпеки для власників індивідуальних селянських господарств став внутрішньоекономічний курс більшовицької партії, спрямований на одержавлення аграрного сектора країни.

Завдяки зусиллям апарату пропаганди РКП(б) і КП(б)У в агітаційній літературі за хліборобами-власниками Харківської губернії закріпилося образливе прізвисько «куркуль» [10, арк. 53]. У такий спосіб більшовики намагалися скомпрометувати селян, які чинили опір економічній політиці УСРР. Варто також відзначити, що у південно-східних повітах (осередках хутірських і відрубних господарств у Харківській губернії) упродовж 1917 – 1921 рр. спостерігалася найбільша підтримка сільським населенням розвитку української культури [4, арк. 10]. Однак, національно-культурні вимоги з боку селянських кіл Харківщини були сформульовані чіткіше, ніж національно-політичні. Більшість селянства Харківської губернії у своєму баченні ідеалу української державності обмежувалися радянською моделлю політичного устрою країни.

Важливим етапом в історії стосунків влади і місцевого селянства стало проведення безпартійних селянських конференцій. Широке селянське маси Харківщини через своїх представників намагалися впливати на політику урядових кіл у сфері аграрного господарства. Більш ніж 1719 селянських делегатів упродовж 5 – 28 лютого 1920 р. у резолюціях своїх конференцій демонстрували власне бачення шляхів вирішення зловбодених питань: державної монополії на хліб, обмеження торгівлі, впровадження колективних сільських господарств, розпаювання поміщицьких земель, класової боротьби на селі, міжетнічних стосунків.

Селянство Харківщини вимагало зменшення розмірів продрозкладки, дозволу на вільну торгівлю і зрівняльного розподілу земельного фонду губернії. Під час роботи конференцій делегати продемонстрували недовіру до всіх існуючих на той час політичних партій. Зміст виступів делегатів став свідченням глибоких соціальних протиріч між аграрним і міським населенням Харківської губернії. Значна частина селян вважала, що міське населення значно багатше від селян. Наївно виглядають зауваження делегатів, котрі вбачали ознаки розкішного життя у наявності міського транспорту (фаєтонів, двоколок), працюючих магазинів, проте це давало додатковий привід вважати, що чутки про голод у містах розповсюджують «буржуї і капіталісти, що там залишилися» [11, арк. 42]. Головну соціальну несправедливість селянство вбачало в позаекономічних державних засобах вилучення продовольства, яке споживало міське населення. Кризовий період переживали також і україно-єврейські стосунки. Від пильної уваги селян було неможливо приховати значну частку єврейських прізвищ серед керівництва надзвичайних більшовицьких продовольчих органів і особового

складу Надзвичайних Комісій, що розгорнули в губернії широкомасштабну кампанію ревізій і терору. Тому стає зрозумілим, чому найчисельніша безпартійна селянська конференція Старобільського повіту (700 делегатів) відбувалася в атмосфері сильного антисемітизму. Присутній 5 лютого 1920 р. на конференції уповноважений Харківського губернського революційного комітету відзначав, що делегати заперечували будь-які аргументи на захист євреїв і стверджували, що «євреї захопили владу» [6, арк. 13в]. Недарма делегат від загальноєврейського робітничого союзу «Бунд» Штерн під час свого виступу 19 січня 1920 р. на Харківській загальноміській робітничій конференції зазначив: «Між містом і селом відбувається глибока боротьба, глибокий антагонізм, особливо гостро ця боротьба відбувається в Україні, що зумовлено національним питанням. Міське населення – це росіяни, євреї, поляки, а село – це українці» [3, арк.35]. Проведення безпартійних селянських конференцій стало своєрідним екзаменом для КП(б)У. Більшовики виявилися не готовими до конструктивного діалогу, співпраці з селянськими делегатами і об'єктивного осмислення критичних зауважень на свою адресу. Резолюції, що містили негативну оцінку політики воєнного комунізму, оголошувалися «куркульськими», на делегатів конференцій постійно здійснювався психологічний і силовий тиск. Влада дала ясно зрозуміти селянинові: те, що його побажання вислухали, не означає, що вони будуть втілені в життя [4, арк. 5зв, 19зв, 25 – 35зв].

Переконавшись, що легальними засобами позбутися політики воєнного комунізму неможливо, і «столипінці», і селяни-общинники об'єднаними зусиллями продовжували збройну повстанську боротьбу до середини 1921 р., яка була найбільш активною у Валківському, Зміївському, Ізюмському, Куп'янському, Старобільському повітах [11, арк. 60].

Найбільш вживаними формами опору селянства Харківщини були: нелегальні активні (збройні повстання, створення повстанських загонів, терористичні акти), нелегальні пасивні (дезертирство, приховування продовольства, саботаж повинностей), легальні активні (сільські сходи, селянські конференції) та легальні пасивні (відмова від участі в роботі місцевих органів влади, небажання вступати до лав певної партії). Найефективнішими формами боротьби виявилися: діяльність повстанських загонів, дезертирство, ігнорування продовольчої та інших повинностей і легальні пасивні прояви незгоди з державною політикою. Легальні активні прояви опору, незважаючи на великий резонанс, виявились малоєфективними.

Важливим фактором, який мав значний вплив на хід повстанської боротьби в регіоні, була діяльність Революційної Повстанської Армії України (махновців). У Харківській губернії діяли як рейдові групи безпосередньо махновської кінноти, так і загоны, що формувалися командирами РПАУ(м) з

місцевих селян. Багато в чому непримиренна позиція повстанства Харківщини щодо денікінського режиму і політики воєнного комунізму була зумовлена впливом ідеології махновського руху. Водночас, небажання отаманів РПАУ(м) співпрацювати з «уенерівським» повстанством вносило розкол у повстанський рух на Харківщині і послаблювало його. Варто підкреслити, що й у Харківській губернії не знайшлося місцевого селянського лідера, який міг би своїм авторитетом і масштабністю дій скласти конкуренцію Н.І. Махно [2, с. 250].

Висновки. Таким чином, ми приходимо до висновку, що основними сторонами конфлікту в 1917 – 1921 рр. на Харківщині виступили місцеве общинне і приватновласницьке селянство та існуючі на той час політичні режими. Матеріальним об'єктом конфлікту був земельний фонд регіону, соціальним об'єктом – право на його перерозподіл. Конфліктогенними чинниками в регіоні варто визнати мінливість військово-політичної ситуації, брак достовірної інформації на місцях, популярність соціально-утопічних ідей серед широких народних мас, надзвичайні продовольчі заходи владних структур і стихійність селянського руху опору.

1. Бурдін М.Ю. Регулювання земельних відносин в Україні (друга половина XVII – XX ст.): історико-правовий та інституційний виміри. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 40 с.

2. Верстюк В.Ф. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні 1918 – 1921. К.: Наук. думка, 1992. 368 с.

3. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф.Р. 202, оп.2, спр.31.

4. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.2, спр.18.

5. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.1, спр.9.

6. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.1, спр.18.

7. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.2, спр.19.

8. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.2, спр.20.

9. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.1, спр.14.

10. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.2, спр.16.

11. ДАХО. Ф.Р. 202, оп.2, спр.22.

12. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В.М. Литвин (голова), Г.В. Боряк, В.М. Гесць та ін.; відп. ред. В.А. Смолій; авт. кол.: Т.А. Балабушевич, В.Д. Баран, В.К. Баран та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. К.: Ніка-Центр, 2011. Т. 2. 608 с.

13. Корнієнко П.С. Трансформації земельних відносин в українському селі (IX – початок XXI ст.). Порівняльний аналіз. Тернопіль, 2015. 496 с.

14. Майстренко В.С. Конфліктні ситуації в ході проведення столипінської аграрної реформи в Харківській губернії (1906 – 1915 рр.). *Вісник Харківського державного університету. Серія: Історія.* 1999. № 441. Вип. 31. С. 156–165.

15. Решодько П.Ф. Селянський рух у Харківській губернії (березень 1917 – січень 1918 р.). Х.: Вид-во ун-ту, 1972. 170 с.

References

1. Burdin M.Yu. (2017). *Regulyuvannya zemel'nykh vidnosyn v Ukrayini (druga polovyna XVII – XX st.): istoryko-pravovyy ta instyucijnyy vymiry* [Regulation of land relations in Ukraine (second half of XVII - XX centuries): historical, legal and institutional dimensions]. Avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01. Kharkiv, 40. (in Ukrainian)
2. Verstyuk V.F. (1992). *Maxnovshchyna. Selyanskyj povstans'kyj rux na Ukrayini 1918–1921* [Makhnovshchyna. Peasant rebel movement in Ukraine 1918 - 1921]. Kyiv: Nauk. dumka. (in Ukrainian)
3. DAXO. F.R. 202, op.2, spr.31.
4. DAXO. F.R. 202, op.2, spr.18.
5. DAXO. F.R. 202, op.1, spr.9.
6. DAXO. F.R. 202. Op.1, spr.18.
7. DAXO.F.R. 202, op.2, spr.19.
8. DAXO.F.R. 202, op.2, spr.20.
9. DAXO.F.R. 202. op.1, spr.14.
10. DAXO.F.R. 202, op.2, spr.16.
11. DAXO.F.R. 202, op.2, spr.22.
12. Lytvyn V.M., Boriak H.V., Heiets V.M. ta in. (2011). *Ekonomichna istoriya Ukrayiny: Istoryko-ekonomichne doslidzhennya* [Economic History of Ukraine: Historical and Economic Research]. Kyiv: Nika-Centr. Vol. 2. (in Ukrainian)
13. Kornienko P.S. (2015). *Transformaciya zemel'nykh vidnosyn v ukrayins'komu seli (IX – nachatok XXI st.). Porivnyal'nyy analiz* [Transformations of land relations in the Ukrainian village (IX – beginning of XXI century). Comparative analysis]. Ternopil (in Ukrainian)
14. Maistrenko V.S. (1999). Konfliktni sytuaciyi v xodi provedennya stolypins'koyi agrarnoy reformy v Xarkivs'kij guberniyi (1906 – 1915 rr.) [Conflict situations during the Stolypin agrarian reform in Kharkiv province (1906 – 1915)]. *Visnyk Xarkivskogo derzhavnogo universytetu. Seriya Istoryia*. № 441. Vyp. 31. Pp. 156–165 (in Ukrainian)
15. Reshodko P.F. (1972). *Selyans'kyj rux u Xarkivs'kij guberniyi (berezen 1917 – sichen 1918 r.)* [Peasant movement in Kharkiv province (March 1917 – January 1918)]. Kharkiv: Vyd-vo un-tu. (in Ukrainian).

УДК 94(476):331.108

Ігар Пушкін

кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
доцент кафедры гуманітарных дысцыплін,
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт харчавання,
дактарант Інстытута гісторыі НАН Беларусі

ORCID: 0000-0003-1845-1515

Email: ihar.pushkin.st@gmail.com

ВЫТОКИ КОРУПЦІЇ І ЗЛОЎЖЫВАННЯЎ УЛАДАЙ У САВЕЦКІМ МІНУЛЫМ (НА ПРЫКЛАДЗЕ БЕЛАРУСІ)

Анотацыя. У статті на прикладі БСРСР, аналізуються історичні передумови корупції та зловживань владою в сучасному суспільстві. Показані прорахунки і недоліки в кадровій політиці партійно-державного керівництва радянської Білорусі. Стверджується, що провал економічної політики був викликаний низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. У тому числі недосконалістю системи підбору кадрів, ослабленням державної і трудової дисципліни, поширенням пияцтва і алкоголізму, крадіжок державної та суспільної власності. Відзначено, що в 1970-1980-і рр. стабільно не скорочувати, а збільшувалася кількість розтрат і розкрадань, фактів використання службового становища для особистого збагачення, в результаті чого народному господарству завдано великої матеріальної шкоди. Особливістю періоду стало і те, що в СРСР і Білорусі були виявлені факти організованої і корумпованої злочинності. Найбільш гучні справи численні факти хабарництва з боку чиновників житлових відділів райвиконкому Мінська (1970), крадіжки та зловживання у споживчій кооперації БРСР, особливо у м. Орша, де у корупційній схемі були задіяні відповідальні працівники Вітебського облвиконкому та Оршанського райвиконкому, працівники прокуратури, працівники АБКМ (ОБХСС) і ДАІ (1973). Негативні тенденції зловживання владою спотсерігалися й серед партійно керівників, у 1981 році були притягнуті до кримінальної відповідальності 138 керівників. Все це викликало соціальну напруженість у суспільстві, невдоволення населення діяльністю органів влади і управління, міліцією республіки. У підсумку партійно-державне керівництво втратило свій авторитет, що разом з економічними проблемами і розбратом в суспільстві призвело -радянського керівництва: у Вітебській області за різні зловживання упродовж 1975-1980 рр. було покарано понад 100 до розпаду СРСР. Зроблено висновок, що численні факти приписок і окупації становлять під сумнів достовірність звітних цифр про виконання планів і програм економічного розвитку БРСР, а сучасні численні конфлікти в країнах, які раніше були в складі СРСР, зароджувалися в радянському минулому.

Ключові слова: Білорусь, історичні передумови корупції, підбор кадрів, організована і корумпована злочинність.